

ГОТФРИД КЕЛЕР
ГОСПОЖА РЕГЕЛ АМРАЙН И
НАЙ-МАЛКИЯТ Й СИН

Превод от немски: Антоанета Тодорова, 1972

chitanka.info

Регула Амрайн беше жена на забягнал зелдвилец, бивш притежател на голяма каменоломна, която се намираще отвъд градчето; той я беше експлоатирал известно време, и то по зелдвилски. Почти цялото градче бе изградено от хубавия пясъчник, от който бе образувана планината; но дълговете, които тегнеха върху къщите, в същност бяха започнали с камъните, от които те бяха изградени; защото като че ли за зелдвилци нямаше по-подходящ материал и предмет на оживена търговия от тази кариера; тя приличаше на изсечена в скалата римска арена и нейните собственици се сменяваха така бързо, гонейки се един друг.

Господин Амрайн, внушителен мъж, който поглъщаше внушително количество месо, риба и вино и комуто бяха нужни огромни парчета коприна за широките му красиви жилетки — небесносини, вишневочервени или на едри квадрати, — беше първоначално майстор на копчета и прекарваше по някой и друг час на деня да ги облича. Когато обаче с годините стана набит и дебел, заседналият живот вече не му допадаше и въобще когато за него настъпи истински феакски^[1] подем — олицетворение на който бяха червената кадифена жилетка, златната верижка на часовника и пръстенът с печат, — той скъса с копчарския занаят и на едно важно заседание на зелдвилските спекуланти пое каменната кариера. Сега вече той бе намерил подходящия за него подвижен начин за живот: когато времето беше хубаво, той се разхождаше до каменоломнята с червен, натъпкан с книжа портфейл и елегантно бастунче, разделено със сребърни гвоздейчета на цолове; с това бастунче той чоплеше из ипотекираните каменни залежи, бършеше потта от челото си, гледаше красивата местност, а след това бързо се връщаше обратно в града, за да се отдаде на истинската си работа — да пусне в циркулация различните книжа от портфейла, което най-добре ставаше в прохладните кръчми. Накъсо казано, той беше съвършен зелдвилец във всяко отношение, та дори и в политическото си непостоянство, което обаче стана причина за преждевременното му сгромолясване. Защото някакъв консервативен капиталист от един финансов център — а този капиталист не разбираше от шега — беше вложил известна сума в каменната кариера, смятайки, че с това подпомага един смел съмишленик. И когато един ден господин Амрайн в пристъп на крайно лекомислие изказа няколко съвсем рисковани либерални фрази, които

веднага се разчуха, оня господин с право се ядоса, защото у никого политическата безпринципност не е толкова противна, колкото у един едър и дебел човек, който носи цветна кадифена жилетка! Така разгневеният благодетел изтегли веднага парите си, когато никой не очакваше подобно нещо, и по този начин без време изгони слисания Амрайн от каменната кариера и го прокуди далеч по света.

Човек рядко може да срещне едри и тежки мъже, на които да им върви зле, защото тези хора притежават една основна и убедителна дарба да се грижат за възискателното си туловище и хранителните продукти не могат за дълго да отбягнат от тях, тъй като магнитната планина на корема им силно ги привлича. Така и беглецът Амрайн щастливо се изхранваше по далечни страни; и макар оттогава насетне той да не постигна нищо велико, все пак ядеше и пиеше нейде в чужбина също така порядъчно, както у дома си.

Но сметката на зелдвилци, които сега се съвещаваха кой от тях би бил най-подходящ да окаже почит на каменната кариера, излезе отново погрешна, защото изоставената съпруга на господин Амрайн неочаквано сложи ръка върху пясъчника и като вложи цялата си зестра, привлече кариерата към себе си, обявявайки, че ще продължи работата и по възможност ще задоволи кредиторите на мъжа си. Това тя стори едва тогава, когато той беше вече отвъд Атлантическия океан и не можеше да се върне. Как ли не се опитваха да я разубедят и да ѝ попречат; тя обаче показва такава решителност, енергия и здрав разум, че никой нищо не можа да каже срещу нея и тя действително стана собственица на каменоломната. Под надзора на един добър ръководител чужденец успя да накара работниците да се трудят прилежно и порядъчно и за първи път постави предприятието вместо върху основа от фиктивни сделки върху действително производство. Помъчиха се да ѝ попречат именно в това; обаче никой не можеше да се мери с нея, тъй като тя, като жена и пестелива майка, почти нямаше разходи в сравнение с господата от Зелдвила и поради това беше в състояние по най-прост начин да устои на всички бури и да изплати всички основателни вземания. Обаче все пак това беше трудно и тя трябваше ден и нощ да бъде нащрек, да крои планове и да се труди, за да може с храброст, хитрост и сила да затвърди положението си.

Госпожа Амрайн не беше тамошна — живееше в Зелдвила, откакто се бе омъжила; беше още свежа, едра и яка дама, с дебели

черни плитки и твърд, тъмен поглед. От мъжа си имаше три момчета — голямото на десетина, средното на осем и най-малкото на около пет години; тя често ги наблюдаваше внимателно и сериозно, питайки се дали те наистина заслужават да се трепе толкова и заради тях да поддържа дома си, тъй като и те бяха зелдвилци и щяха докрай да си останат такива. И понеже момчетата бяха все пак нейни деца, самолюбието и майчината ѝ любов отново ѝ придадоха смелост и тя смяташе, че е способна и ще съумее и в семейните работи да поеме кормилото и да ги изведе на добър край, и то по начин, по-различен от този, който беше на мода в Зелдвила.

Веднъж, потънала в такива мисли, тя седеше след вечеря на масата пред търговските книги и куп сметки. Момчетата спяха в креватчетата си в съседната стая, чиято врата стоеше отворена; преди малко, с лампа в ръка, тя беше наблюдавала тримата спящи малчугани и бе спряла особено дълго погледа си на най-малкия хлапак, който най-малко приличаше на нея. Той беше рус, с малко, дръзко, вирнато носле, за разлика от нейния нос, който беше сериозен, прав и дълъг; също и устните ѝ бяха строго очертани, докато устните на малкия Фриц бяха предизвикателно извърнати нагоре дори и когато спеше. Всичко това той беше наследил от баща си и тъкмо тези черти я бяха така много очаровали на времето, когато се бе омъжила за господин Амрайн, а и сега те ѝ харесваха у малкото момченце, но същевременно ѝ създаваха и тежки грижи. Защото, хареса ли ти веднъж някое лице, срещу това няма лек; затова и госпожа Амрайн беше доволна, че старият бе заминал надалеч и тя не го виждаше вече; но в най-малкото си дете той ѝ бе оставил едно точно копие на външния си вид и сега тя го гледаше и не можеше да му се насити.

Потънала в такива грижи я завари надзирателят, тоест главният майстор на каменоломната, който влезе в този миг, за да прегледат заедно сметките, да видят в какво състояние се намира работата и да уговорят някои по-важни въпроси. Той беше хубав и предприемчив младеж, със стройно, здраво телосложение, умерен в навиците си, прилежен и издръжлив на работа; при това у него имаше някаква простодушна хитрост, която, съчетана със забележителните качества на господарката му, поддържаше предприятието в добър ред и осуетяваше глупавите интриги на зелдвилци. Между другото обаче той все пак беше и човек и затова най-много мислеше за самия себе си и

смяташе, че няма да е никак зле да стане сам собственик и господар и да си устрои постоянен дом; за тази цел той няколко пъти беше съветвал крайно почитателно госпожа Регула да се разведе законно със забягналия си съпруг.

Тя го бе разбрала добре, но нейната гордост не ѝ позволяваше да се раздели официално — и то като се позове на обидни за нея доказателства — от мъжа, когото беше харесвала, с когото беше живяла и от когото имаше три деца; и заради тези деца тя не искаше да доведе чужд мъж в този дом и ѝ се щеше поне външно да запази сплотеността на семейството, докато синовете ѝ израснат и могат да получат от нейните ръце непокътнатото наследство си; защото въпреки всички трудности тя смяташе да задържи това наследство и да покаже на местните жители какъв е обичаят в оня край, откъдето тя беше дошла. Така госпожа Амрайн държеше здраво юздите на надзирателя, но с това сама се постави в още по-неловко положение: защото, щом усети, че тя упорствува и почувствува силата на характера ѝ, той истински се влюби в нея и у него още повече се затвърди намерението да изпълни желанието си. Той измени държанието си вместо, както досега, да моли почитателно господарката си за ръката ѝ, сега той видимо изгаряше от любов по нея, където и да я срещнеше и щом му се удадеше случай, я гледаше с влюбени очи. Смяташе, че тази промяна в държането му е по-целесъобразна, защото фактът, че си влюбен в самия човек, много повече го подкупва и покорява от всички намерения за женитба, колкото и почтени да са те. И макар госпожа Регел да не загуби самообладание и да не се влюби и сега в младия човек, все пак ѝ беше трудно да се брани срещу ухажванията му, без да скъса с него и без да го загуби; защото, както е известно, жените много обичат да държат наоколо си полезни приятели и поклонници, щом могат да сторят това без особени жертви.

Когато надзирателят влезе в стаята, очите му светеха с необикновен блясък, защото идеше от една среща с неколцина търговци, където смело се бе борил за интересите на госпожата и беше изпил при това бутилка силно вино. Докато ѝ докладваше какво се бе случило и по-късно, докато преглеждаха сметките, той на няколко пъти внезапно вперваше очи в нея и беше разсеян и смутен като човек, който има някакви намерения. Тя отмести стола си малко настрана и започна да се пази от него, като при това едва успяваше да прикрие

леката усмивка, с която сякаш се надсмиваше на неочакваната предприемчивост на младия мъж. Ненадейно обаче той хвана тази миловидна жена за двете ръце и се опита да я притегли към себе си. И също така полугласно, както бяха говорили дотогава, за да не събудят децата, той започна буйно и пламенно да я ласкае и увещава да не оставя живота си да минава така пуст и празен, без да го използва, а да бъде разумна и се порадва на неговата вярност и преданост. Тя не смееше да направи някое по-рязко движение или да каже по-високо някоя дума, защото се боеше да не събуди по никое време децата, и ядосано му шептеше да пусне ръцете ѝ и веднага да си върви. Но той не я пуцаше, а я стискаше още по-здраво и с настойчиви думи ѝ напомняше за младостта ѝ, за хубавата ѝ фигура, като ѝ изтъкваше, че е лудост да остави прелестите си да увехнат, без да им се е насладила. Тя отгатваше мислите на противника си, чиито очи блестяха както от хитрост, така и от жизнерадост, и прозря, че по този страстен и чувствен начин той само цели да я подчини и да я накара да му бъде покорна, а това означаваше край на нейната самостоятелност. С язвителни погледи тя му даде да разбере това, докато се мъчеше, колкото може по-тихо, да се изтръгне от него, на което той отговаряше, като я притегляше с удвоена сила и настойчивост. Така тя се бори известно време с якия младеж, без някой от двамата да надвие; само внезапно разклатената маса, някой сподавен гневен вик или въздишка нарушаваха от време на време тишината, докато добрата жена, изтерзана, се колебаеше между спящата си в съседната стая тройна грижа и жаркия пристъп на будния живот. Тя едва бе минала тридесетте, от няколко години вече беше сама, напусната от мъжа си, а кръвта ѝ течеше бързо и горещо като всяка друга кръв; чудно ли е тогава, че тя най-после се спря за миг и въздъхна дълбоко и че в този миг в главата ѝ се прокрадна съмнение дали си заслужава труда да живее така предано и търпеливо, отказвайки се от всичко и работейки неуморно, дали в края на краищата собственият ѝ живот не е по-важен от всичко друго и дали не е по-умно да постъпи така, както постъпват другите — да достави не на нахалния и дързък младеж, а на самата себе си това, което ще ѝ даде наслада и ще ѝ ободри; и без това нещата в Зелдвила все пак си вървят по своя път! Докато премисляше за миг това, ръцете ѝ затрепераха в ръцете на надзирателя и веднага щом усети тази мила промяна в атмосферата, той поднови усилията си и

въпреки подновената съпротива на смелата жена може би щеше да победи, ако в този миг не бе се явила една необикновена помощ.

Най-малкото момченце Фрицхен влезе в стаята — сякаш един истински малък свети Георги — и напласен и сърдит извика.

— Мамо, тук има крадец!

Златните къдрици се вееха около зачервеното му от съня личице; сините му очи пламтяха в прелестен гняв, а дръзките устни смело се извиваха нагоре. Късата му снежнобяла ризка трептеше като туниката на някой кръстоносец, а в голите си ръчички малкият рицар размахваше дълъг корниз с дебела позлатена топка на края; с нея той удари скочилия надзирател така силно по главата, че младият човек започна смутено да трие появилата се цицина, а от очите му протекоха обилни сълзи. Изчервявайки се силно, госпожа Амрайн хвана момчето и извика:

— Но какво става с тебе, Фрицхен? Та това е Флориан и той няма да ни стори нищо лошо!

Момчето се разплака горчиво и смутено се вкопчи в коленете на майка си; тя го вдигна на ръце и като го притисна към себе си, с едва сдържан смях освободи слисания Флориан, който, въпреки че с удоволствие би напердашил малкия, по неволя се усмихна и си тръгна объркан. Тя бързо залости вратата зад него; след това, въздъхвайки дълбоко, замислено застана сред стаята, като държеше на ръце смелото дете; то беше обгърнало с лявата си ръчичка врата ѝ, а дясната все още стискаше дългия корниз с лъскавата топка на края, която опираше на пода. След това тя внимателно се взря в лицето на детето, което сега беше така близо до нея, разцелува го, после взе лампата и отиде в стаята, за да нагледа двете по-големи момчета. И двете спяха като лалугери и не бяха чули нищо от разправията. Значи, и двамата бяха поспанковци, въпреки че имаха много общо с нея; най-малкият обаче, който приличаше на баща си, се бе оказал зорко, смело и чувствително момче и, изглежда, щеше да стане такъв, какъвто в същност би трябвало да бъде старият — точно тези качества тя бе търсила някога у него. Докато си мислеше за тази тайнствена игра на природата и сама не знаеше дали да се радва, че подобие на обичания нявга мъж е по-сполучливо от собственото и така лениво отпуснато въображение, тя сложи детето в креватчето, зави го и реши

от този миг да отдаде цялата си вяроност и надежда на малкия свети Георги и да му се отплати за тъй рано проявения рицарски дух.

„Ако двамата сънльовци — мислеше си тя, — които все пак са мои деца, също решат да тръгнат по този път, на добър им час!“

На другата заран Фрицхен сякаш беше забравил случката; и макар майката и синът да достигнаха дълбока старост, те никога вече не споменаха ни думичка помежду си за оная вечер. Но синът ясно си спомняше всичко, при все че с времето бе забравил напълно някои други случки, преживени много по-късно. Помнеше ясно, че се бе събудил още когато влезе надзирателят, защото въпреки здравия си сън чуваше всичко и въобще беше будно момченце. След това бе подслушвал всяка дума от разговора, докато му се стори, че в него има нещо съмнително и макар да не разбираше нищо, предугаждаше нещо опасно и непристойно; тогава така се изплаши за майка си, че по-скоро усети, отколкото чу тихото боричкане и скочи от леглото си, за да ѝ се притече на помощ. Пък и кой би могъл да проследи тайнствените пътища на прозрението, които се крият в човешките рожби? И когато много ясно видя, че това беше надзирателят — кой мигновено внуши на малкото дяволче неосъзнатото лицемерие, с което то прикри нежното си чувство, като се престори, че вижда крадец, и което му позволи да удари така безцеремонно противника си по главата?

Майка му обаче удържа думата си и го възпита така, че той стана порядъчен и честен човек и беше един от малкото хора в Зелдвила, които си останаха несломени до края на живота си. Как започна и как постигна тя това, би било трудно да се каже; защото в същност тя го възпитаваше колкото се може по-малко и заслугата ѝ се състоеше изключително в това, че младата фиданка, която беше от същото дърво като нея, си растеше просто под нейната сянка и я следваше във всичко. За свестните и почтени хора е много по-лесно да възпитат както трябва децата си, а за един неграмотен дръвник е твърде трудно да научи детето си да чете. Общо взето, умението ѝ да възпитава се състоеше в това, че без много да се разнежва, тя накара синчето си да почувствува колко много го обича и с това събуди у него нуждата винаги да ѝ се харесва; по този начин успя да го накара при всички обстоятелства да мисли за нея. Без по начало да ограничава свободата му, тя гледаше да го държи колкото се може повече около себе си, така че малкият възприе нейните маниери, нейния начин на мислене и не

след дълго от само себе си не правеше нищо, което не би се понарявало на майка му. Тя го обличаше винаги просто, но добре и с изискан вкус; така той се чувствуваше удобно в дрехите си, беше сигурен и доволен и не почувствува никога нужда да мисли за дрехи; не стана суетен и никога у него не се пробуди ламтеж да се облича по-добре или въобще по-другояче. По същия начин тя постъпваше и с яденето: изпълняваше всички евтини и невинни прищевки на трите си деца и никой в нейната къща не получаваше нищо за ядене, без другите да получат своя дял; но въпреки че ядяха редовно и обилно, тя обръщаше толкова малко внимание на храната и гледаше на нея с такова пренебрежение, че Фрицхен сам се научи да не ѝ придава особено значение и когато беше сит, не мислеше пак за някое извънредно вкусно ядене. Само ужасното важничене и перчене, с които повечето добри домакини се отнасят към храната и готвенето, събуждат обикновено у децата чревоугодничество и лакомия, които се превръщат във влечение към охолство и разсипничество, когато пораснат. Колкото и странно да е, във всички страни, населени от германски народности, за най-добра и способна минава оная домакиня, която вдига най-много шум около тенджерите и тиганите си и когато и да я види човек, ръцете ѝ все са заети с готвене; чудно ли е тогава, че господа немците стават най-големите лакомци, че изграждат жизненото си щастие върху една добре уредена кухня и съвсем забравят колко маловажно нещо е в същност яденето в краткия ни жизнен път. По същия начин тя постъпи и с парите — онова нещо, към което обикновено родителите се отнасят с ужасно неподходящо благоговение. Щом реши, че е вече поизрасъл, тя обясни на сина си имотното им състояние, започна да го кара да отброява суми и да ги слага в касата; той едва беше започнал да различава монетите, когато тя му даде една спестовна касичка и я предостави напълно на негово разположение. Когато направеше някоя глупост или си позволеше да си купи някое прекалено скъпо лакомство, тя не се отнасяше към провинението му като към криминално престъпление, а с малко думи му доказваше колко смешна и нецелесъобразна е постъпката му. Когато задигнеше или си присвоеше нещо, на което нямаше право, или пък направеше някоя от ония скришни покупки, които така много плашат родителите, тогава тя не считаше това за някакво злощастие, а чисто и просто го порицаваше направо, като му казваше, че е глупаво и празноглаво момче. Но затова пък беше извънредно строга към него,

когато, било с думи, било с дела, той се държеше неблагородно и дребнаво, което в същност се случваше много рядко; тогава тя ставаше сурова и безпощадна, хубавичко му натриваше носа и така здравата го напляскваше, че той никога не забравяше неприятната случка. Обикновено всички тези прояви се третират тъкмо по обратния начин. Когато някое дете злоупотреби с пари или задигне нещо отнякъде, родителите и учителите изпадат в особен страх за престъпното бъдеще на детето, като че ли те сами знаят колко е трудно да не станеш крадец или измамник! Това, което в деветдесет и девет на сто от случаите е само мигновено, необяснимо хрумване и прищявка на мечтателното подрастващо дете, се превръща в престъпление, заради което изправят човека пред страшен съд и тогава възрастните говорят само за бесилки и тъмници. Сякаш всички тези крехки цветенца няма сами да се предпазят, когато у тях се пробуди разсъдъкът, сякаш тяхното самолюбие или просто дори суетността им няма да ги предвоят да не станат крадци и мошеници. А колко по-меко и дружелюбно се отнасят родителите към хилядите дребни прояви и белези на завист, зложелателство, суетност, високомерие, на честолюбие и самодоволство! Колко трудно забелязват смелите възпитатели измамливия и лицемерен характер на едното дете, докато с адски вой се нахвърлят върху другото, което от необмислена дързост или от смущение е казало наивно една-единствена нагла лъжа. Защото тогава им се удава действителен и удобен повод да изреват гръмогласно в ушите на малкия слисан изобретателски гений библейската заповед: не лъжи! Когато Фрицхен казваше някоя такава груба лъжа, госпожа Регел го гледеше учудено и казваше просто:

— Какво означава това, глупчо? Защо лъжеш и разправяш такива нелепости? Да не смяташ, че можеш да правиш големите на глупаци? Бъди доволен, че тебе никой не те лъже, и се откажи от подобни шеги!

Когато Фриц излъжеше от немай-къде, за да прикрие някое свое прегрешение, тя му доказваше със сериозни, обаче изпълнени с обич думи, че въпреки всичко стореното си остава сторено, и знаеше как да му обясни, че той щеше да се чувства много по-добре, ако си беше признал открито и честно извършената грешка; но тя никога не почваше втори наказателен процес заради лъжата, а взимаше такова отношение към направената беля — независимо от това дали той беше излъгал, или не, — че той скоро разбра колко безполезно и недостойно

е да се лъже и започна да се чувствава твърде горд, за да си служи с лъжи. Но ако той проявеше и най-малката склонност да си приписва качества, които не притежава, или да преувеличава нещо, което смята, че му подхожда, или пък да се перчи с някакво умение в работи, за които въобще не го бива, тогава тя го гълчеше с остри, сурови думи и му шляпваше и няколко плесника, ако постъпката му ѝ се стореше прекалено грозна и противна. Когато забележеше, че играейки с другите деца, той ги лъже, за да си спечели някоя дребна облага, тя го наказваше по-строго, отколкото в случаите, когато отричаше някое по-голямо провинение.

Впрочем през цялата си възпитателска дейност тя едва ли изразходва толкова думи, колкото бяха нужни, за да опишем тук методите ѝ; все пак възпитателното влияние на госпожа Амрайн се дължеше по-скоро на нейния характер, отколкото на някаква предварително обмислена или пък заучена от книгите система. Затова една част от начина ѝ на действие не ще може да бъде разбрана от хора, които не притежават нейния характер, докато другата част — например отношението към дрехите, храната и парите — не ще може да бъде приложена от съвсем бедни хора. Защото например в къщи, дето няма нищичко за ядене, храната е винаги най-важното нещо, а деца, възпитани при такива условия, трудно могат да отвикнат от лакомията, тъй като всички в къщи са погълнати от мисълта да се нахранят.

Докато момчето беше още малко, майката полагаше незначителни усилия да го възпитава, тъй като тя, както вече казахме, възпитаваше по-малко с думи, отколкото със собствената си личност — такава, каквато си беше, — така че възпитанието беше част от всекидневието ѝ. Ако някой попита на какво почиваше собственото ѝ доверие в детето и как постигаше целта си при този лек начин на възпитание, в който тя не влагаше никакви усилия, трябва да отговорим: изключително на нейната всеотдайна обич, благодарение на която същината на нейната личност се запечата в неговата душа и нейните инстинкти станаха и негови.

Обаче дойде времето, когато тя все пак трябваше да приложи някои предварително обмислени и по-строги възпитателни мерки — времето, когато добрият Фриц вече порасна и смяташе, че е достатъчно възпитан; едва тогава майка му застана истински на поста

си, понеже тъкмо в този момент щеше да се реши дали той ще тръгне по добър или по лош път. Само на няколко пъти ѝ се наложи да предприеме решителна и енергична стъпка срещу младата му самостоятелност, но всеки път тази мярка идваше тъкмо навреме, беше така ненадейна, убедителна и съществена, че не загуби никога трайното си въздействие.

Скоро Фриц навърши осемнадесет години; беше станал хубаво младо ергенче, приятно на вид, с руси коси и сини очи, напълно самостоятелен и уверен във всичко, което върши. Той вече беше поел ръководството на предприятието — що се отнася до работата на открито, — след като от четиринадесетгодишна възраст бе работил усърдно в каменоломната. Изражението на лицето му бе сериозно и умно, но въпреки това той беше весел и винаги в добро настроение и това, което най-много харесваше на майка му, беше способността му да общува с всички хора, без да възприема тяхното държане. Тя не го спираше да излиза, когато му беше скучно в къщи, нито пък му пречеше да другарува с млади момчета; но тъй като го следеше зорко, с удоволствие видя, че той не придобива вкус към начина на живот на младите зелдвилци, с които общуваше — ту с едного, ту с другиго; той ги преценяваше добре и излизаше само колкото да се позабавлява с тях — както и доколкото той намереше за добре. Тя с удоволствие установи също така, че той не се циганеше и при гуляи черпи другарите си с по някоя и друга бутилка вино, без това да има лоши последици за него; не се заплете нито в една лоша или скандална история, въпреки че се месеше във всичко и знаеше какво се е случило, без впрочем да подслушва или да клюкарствува. Освен това той държеше на името си, без да бъде надменен, а когато се наложеше, знаеше и да се защити. Затова госпожа Регула беше спокойна и си мислеше, че точно този е правият път и че синът ѝ няма да се остави някой да го подведе.

Тогава тя забеляза, че той започна да се изчервява, когато срещне някое хубаво момиче, че наблюдава внимателно и критично дори грозните момичета и че се смущава, щом в стаята влезе някоя хубавичка, закръглена и весела жена, която той скришом поглъщаше с очи. От тези три признака тя направи следните две заключения: първо, че той все още е напълно непокварен и, второ, че ако за него съществува опасност да възприеме просташкото държане, обичайно в

града, то тази опасност може да дойде само от страна на зелдвилските дами; и в сърцето си тя веднага си каза:

„Значи, натам ти се ще да избиеш, негоднико?“

Красавиците на града нямаха по-лоши принципи от мъжете си и когато стигнеха известна възраст, у тях все още бе останала малко хубост, която съпрузите им с удоволствие биха похабили. И тъй като мъжете обичаха да се забавляват, то и те не искаха да останат по-назад от тях, докато все още имаха известни изгледи, а при прекрасния пол, както знаем, всички прегрешения и нередни неща стигат в края на краищата до един и същ завършек — оная стара история, която води след себе си най-различни последици, засягащи щастieto или нещастieto на господата съучастниците. Така че и в това отношение в Зелдвила беше по-весело, отколкото другаде.

Ядосана и изплашена, госпожа Амрайн отваряше черните си очи на четири и трепереше кога и как ще покварят детето ѝ; и наистина скоро се откри случай за майчината ѝ намеса. В кметството празнуваха голяма сватба. Младоженците принадлежаха към най-шумните и весели кръгове, които бяха тъкмо в пълния си разцвет. Както по други места в Швейцария, така и на сватбите в Зелдвила на банкетата и на бала вечерта присъствуваха два вида гости: истинските поканени сватбари и освен тях приятелите или роднините им, които поднасят смешни сватбени подаръци или нещо за ядене, придружено с какви ли не закачки, куплети и намеци. За тази цел те се обличат в най-различни комични костюми, съответстващи на подаръка, който ще поднесат, и слагат маски на лицата си; всеки от тях издирва приятеля или роднината си, застава зад стола му, поднася дара и казва словото си. Фриц Амрайн беше решил да поднесе няколко подаръка на една малка братовчедка; майка му нямаше нищо против това, тъй като момичето беше още много младо и добре възпитано. В същност малката братовчедка не го привличаше толкова, колкото някакъв смътен копнеж да се налудува поне веднъж истински сред веселите зелдвилски дами, тъй като често му бяха описвали по най-примамлив начин колко весели са те, когато се съберат заедно. Той само не беше решил с какъв костюм да се яви на сватбата; и едва привечер, по съвета на някои познати, реши да се облече като девойка. Майка му тъкмо беше излязла, когато той, взел вече това весело решение, тичешком се върна в къщи и веднага се зае да осъществи намерението си. Без да подозира

нещо лошо, той се залови с гардероба на майка си и подпомогнат от една захилена прислужница, обърна всичко наопаки, докато накрая си избра най-хубавите и най-пъстри дрехи. Облече най-елегантната празнична рокля на майка си, онази именно рокля, която тя носеше само при тържествени случаи, а от многобройните кутии измъкна рюшове, панделки и други накити. На всичко отгоре си сложи и огърлицата на майка си и така, нагизден по най-просташки начин, се запъти към приятелите си, които междувременно също се бяха преоблекли. Там две палави сестрички довършиха напълно тоалета му, като най-напред фризираха изящно русата му коса, а после украсиха гърдите му с надлежния женски бюст. Седнал на стола, той се остави на грижите, които недотам свенливите момичета полагаха за външността му, и непрестанно се обливаше в червенина, а сърцето му биеше лудо в очакване на предстоящото удоволствие; но същевременно с това нечистата му съвест се пробуди и започна да му шепне, че тази работа не е съвсем редна. Затова, когато тръгна с компанията към кметството, носейки кошничката с подаръци в ръце, той изглеждаше засрамен и смутен като истинска девойка. И така, свел очи надолу, отиде на сватбата, където всички много го харесаха, особено жените.

През това време майка му се бе върнала в къщи и беше видяла отворения шкаф, както и опустошенията, нанесени в ковчежетата и раклите ѝ. Когато разбра с каква цел бе направено всичко това и че олицетворението на нейните надежди бе излязло, облечено в женски дрехи, и при това с нейната най-хубава рокля, тя най-напред много се разгневи, но после изпадна в още по-голямо безпокойство; струваше ѝ се, че най-опасното нещо, което може да тласне един човек към безпътен живот, е да отиде на сватба в Зелдвила, облечен в женски дрехи. Затова тя не се докосна до вечерята и цял час се разхожда нагоре-надолу, обхваната от страшна тревога, без да знае как да отърве сина си от грозящата го опасност. Беше ѝ противно да прати да го извикат, за да не го засрами; страхуваше се също така — и то не без основание, — че ще го задържат или че сам няма да иска да се прибере. И все пак тя ясно чувствуваше, че една-единствена нощ може да бъде решаваща и да го тласне по лоши пътища. И тъй като не можеше да се успокои, най-после набързо реши сама да отърве сина си. Поради връзките си с младоженците имаше предлог да отиде за

малко на сватбата и затова се преоблече набързо, като избра една рокля, малко по-хубава от всекидневната ѝ, но все пак не дотам празнична, за да не прояви особено внимание към веселата компания. Така се отпрати към кметството, придружена само от една прислужница, която вървеше пред нея с фенер в ръка. Влезе първо в трапезарията; официалната вечеря бе вече свършила и веселието, предизвикано от поднасянето на подаръците, бе стихнало; онези, които раздаваха даровете, бяха свалили маските си и се бяха смесили с останалите гости. В залата не се виждаше нищо друго освен няколко компании господа — едни играеха на карти, други продължаваха да се черпят. Тогава тя се изкачи по стълбите и се озова в една старинна галерия, откъдето се виждаше залата, в която гостите танцуваха. Галерията беше пълна с какви ли не хора, които не принадлежаха към висшето общество и затова им бе разрешено да гледат танците само оттук, както прислугата в някой дворец гледа отдалеч княжеската сватба. Затова и госпожа Регула можеше незабелязано да следи бала, който минаваше твърде тържествено и със строгия си и тържествен церемониал едва прикриваше всеобщата похотливост и сладострастните желания. Зелдвилци никога не биха постъпили и другояче, защото бяха привърженици на поговорката: „Всяко нещо по реда си!“ И щом като с малко усилия можеха да си създадат зрелище и да се насладят на един — според техните понятия — благороден бал, защо да изпускат това удоволствие?

Фрицхен Амрайн обаче не беше между танцуващите и колкото и да го търсеше с очи майката, все не можеше да го открие. А колкото по-дълго не го откриваше, толкова повече се засилваше желанието ѝ да го зърне — вече не само защото се тревожеше за него, а и защото искаше да види какво впечатление прави в същност той и дали от глупост и лекомислие не е станал за смях, като е тръгнал бог знае накъде, облечен нескопосано като някоя повлекана. Потънала в такива размишления, тя стигна до един страничен коридор на високата галерия, който завършваше с прозорец, закрит със завеса и предназначен да осветява коридора. Прозорецът обаче гледаше към по-малкия салон на кметството — стара готическа стая — и се намираше високо горе на едната ѝ стена. Когато повдигна малко завесата и погледна надолу към дълбоката зала, доста слабо осветена от някакъв чудноват претрупан полюлей, тя съзря една по-малка компания, която,

изглежда, се забавляваше безшумно и весело. Госпожа Регел се вгледа по-добре и различи седем-осем жени, чиито съпрузи беше видяла да играят карти в трапезарията и да се перчат с това, че залагат големи суми. Жените седяха в тесен полукръг, а пред тях бяха застанали почти същият брой млади мъже, които ги ухаждаха. Между тях майката пак не можа да намери Фриц и беше много доволна, тъй като обществото на тези дами можеше да ѝ вдъхне всичко друго освен спокойствие. Защото, като ги разгледа поотделно, тя видя, че това бяха все млади жени, всяка от които минаваше за опасна по свой начин и се ползуваше в града ако не с лоша, то поне с някаква тайнствена репутация, което, предвид на съществуващата търпимост в Зелдвила, все пак не беше малко нещо. На първо място беше седнала не много грозната Адела Андерау, която беше закръглена и съблазнителна, без точно да може да се определи в какво именно се състои привлекателността ѝ, и която умееше от време на време да издебне някой миг, когато разговорът затихваше, и така да стрелне с преможещи очи младите хора, че запалваше в сърцата им чудна искра на надежда и копнеж. Десетина от тях тя отблъскваше безжалостно и твърде шумно, за да може в безопасен час най-редовно да ощастливява единадесетия. Там беше също и страстната Юлия Хайдер, която открито и пред колкото се може повече свидетели обсипваше с бурни ласки мъжа си, проявяваше най-необузdana ревност и непрестанно го обвиняваше в изневяра, докато някой трети завидеше на безчувствения съпруг и се опиташе да сподели тази гореща страст. Там беше и печалната, кротка Емелина Акерщайн, истинска мъченица, чийто мъж я тормозеше, задето не знаела да върши нищо и била занемарила домакинството си; тя имаше блед, посърнал вид и обляна в сълзи, се отпущаше в обятията на всеки, който пожелаеше да я утеши. Там беше и злата Лизхен Ауфдермауер, която сплетничеше и всяваше раздори дотогава, докато някой, когото беше оклеветила, кипнеше и я хванеше натясно между четири очи и така си отмъщаваше. После следваше — като не броим две-три потракани женички, които без много обяснения вършеха направо каквото си искат — тихата Тереза Гут, която седеше съвсем безучастно, без да поглежда ни наляво, ни надясно, не любезничеше с никого и едва отговаряше, когато някой я заговореше; но започнеше ли някой да я задиря или пък заплетеше ли се случайно сама в някоя авантюра, тя неочаквано започваше да се кикоти като луда и си

позволяваше всичко. На края бе седнала и лекомислената Кетхен Амхаг, на чиято съвест тегнеха куп тайни прегрешения.

Госпожа Амрайн разпозна жените от тази компания и тъкмо рече да благодари на бога, че поне тук не видя сина си, когато откри още една женска фигура между тях; в първия миг тя не можа да я познае въпреки впечатлението, че я е виждала вече някъде. Това беше едно снажно, великолепно сложено създание, със стойка на амазонка и с дръзки руси къдрици; очарователно свенливо, то седеше като влюбено между веселите жени, които се отнасяха много внимателно към него. Но когато се взря по-внимателно, тя позна сина си, а същевременно и своята виолетова копринена рокля и видя колко хубаво му седеше тя; трябваше също така да признае, че той беше издокаран много изкусно и изящно. Но в същия миг тя видя как съседката от едната му страна го целуна, тъй като веселата компания тъкмо беше улисана от някаква забавна игра, а в следния миг той целуна съседката от другата си страна; тогава тя реши, че е настъпил моментът да върне на сина си услугата, която той ѝ беше направил като петгодишно момченце.

Веднага слезе по стълбите долу и влезе в салона, като поздрави скромно и учтиво изненаданата компания. Всички смутено се надигнаха; защото, въпреки че в града доста я одумваха, тя все пак внушаваше уважение навсякъде, където се появеше. Младите мъже, искрено смутени, я поздравиха със страхопочитание, и то толкова по-искрено, колкото по-буйни бяха в същност; от жените обаче никоя не искаше да я сметнат, че може да не бъде в добри отношения с най-почитаната жена от града или че не знае как да се държи с нея; затова, щом се свързеха от изненадата си, те шумно се струпаха наоколо ѝ. Най-изумен от всички беше обаче Фриц, който не знаеше как да се държи в роклята на майка си; внезапно той се изплаши, като си помисли, че строгият поглед, който тя хвърли върху му, беше само заради скъпата ѝ копринена рокля. Той нямаше други, по-сериозни опасения, тъй като при общото весело настроение шегата изглеждаше нещо съвсем обикновено и позволено. Всички насядаха отново и след като госпожа Амрайн се разговаря любезно около четвърт час с младите хора, тя кимна на сина си да дойде при нея и го помоли да я придружи до вкъщи, тъй като искала да се прибере. Когато той с готовност се съгласи, тя му прошепна със строг тон:

— Ако исках да ме придружава жена, можех да задържа Грета, която ми свети с фенера на идване. Ти ще бъдеш така добър да изтичаш до къщи и си облечеш други дрехи, които по ти приличат от тези!

Едва сега той забеляза, че нещо не е в ред; с пламнало лице си тръгна към къщи и докато тичаше из улиците и шумолящата рокля го шибаше непривично по краката — дори нощният пазач се загледа подозрително подире му, — той напълно съзна, че за един млад републиканец това съвсем не е подходящо облекло и че облечен така, е срамота да се мерне някому пред очите. Стигна в къщи и започна бързо са се преоблича, но тогава му мина мисълта, че сега майка му седи сама сред тълпата в кметството: тази мисъл го жегна така особено и така го разтревожи за честта ѝ, че той побърза да се върне отново там, за да я доведе в къщи. Смяташе също, че изпълнява истинско рицарско задължение, като пристига съвсем навреме, и че по този начин заглажда най-добре всички евентуални недоразумения. Обаче госпожа Амрайн се сбогува с компанията и тръгна сериозна и мълчалива редом със сина си към къщи. Там тя седна на обичайния си стол, въздъхна и мълча известно време; после скочи, грабна захвърлената официална рокля, накъса я на парчета и каза:

— Ще я изхвърля, защото и без това никога вече няма да я облека!

— Но защо? — запита Фриц, учуден и смутен.

— Как бих могла — отвърна тя — да нося една рокля, с която моят син е седял между разпуснати жени и самият той е бил подобен на тях? — Тя избухна в плач и му каза да върви да си легне.

„Охо! — рече си той, излизайки навън. — Та то не било толкова страшно!“

Но не можеше да заспи, защото се чувствуваше възбуден както от прекъснатото забавление, така и от думите на майка си; така имаше време да размисли над всичко случило се и намери, че майка му има до известна степен право; но то се дължеше само на това, че и той презираше хората, с които току-що се беше забавлявал. Гордостта му беше поласкана до известна степен от това обяснение и едва когато на сутринта и през следващите дни майка му остана все така сериозна и тъжна, той разбра същността на постъпката си. Никой от двамата не обели повече ни дума по този въпрос, но Фриц беше спасен веднъж

завинаги от лошия път, защото се срамуваше от майка си много повече, отколкото от целия останал свят.

През следващите няколко месеца госпожа Амрайн няма причина за нови грижи, докато един ден се появи една цветуща млада селска мома, която търсеше работа при нея; Фриц се загледа в девойката, без да сваля очи от нея, после се приближи и забравяйки всичко друго, я помилва по страната. В същия миг той сам се сепна от постъпката си и излезе навън; майката също се изплаши, а девойката, ядосана и почервеняла, се обърна и веднага си тръгна. Госпожа Амрайн видя това, спря момичето и го придума да остане на работа при нея.

„Сега или ще се прегъне, или ще се счупи“ — помисли си тя и същевременно почувствува, че със забрани, както бе действувала досега, няма да може да удържи по-дълго буйната кръв на сина си. Затова още същия ден отиде при него; той тъкмо закусваше под сенчестата лозница зад къщата; оттам се виждаха далечните очертания на сините хълмове отвъд долината, където живееха други хора. Тя обгърна с ръка раменете му, погледна го ласкаво в очите и му рече:

— Мили Фриц! Бъди добър и послушен още две-три години и аз ще ти доведа от моя край такава красива и добра булчица, че да се гордееш с нея!

Изчервявайки се, Фриц сведе очи, смути се и отвърна навъсено:

— Кой ти каза, че искам жена?

— Но нали трябва да се ожениш! — възрази тя. — И то за добра и красива мома, както вече ти казах; но ще трябва да я заслужиш, защото не бих довела тук дъщерята на някой порядъчни хора, за да бъде нещастна!

С тези думи тя целуна сина си — нещо, което не беше правила от дълго, дълго време — и влезе в къщата.

Внезапно обаче той се почувствува някак особено и от този миг започна да мисли за една такава добра и красива жена; тези мисли така ласкаеха честолюбието му и така неотстъпно го занимаваха, че потънал в тях, той не поглеждаше вече никоя жена в Зелдвила. Нежният начин, по който госпожа Амрайн го наведена на тези мисли, даде на желанията му по-сърдечна и благородна насока; той се чувствуваше под закрилата на майка си, която явно му мислеше доброто. Фриц обаче не изчака двете години и приготовленията на майка си, а доста скоро след това тръгна през хубавите неделни дни да

се разхожда по полето и особено обичаше да скита около родното място на майка си. Беше ходил там само веднъж и сега роднините и приятелите на майка му го приеха много любезно, тъй като красивият младеж им се понрави, а освен това гледаха на него като на някакво чудо, защото беше порядъчен и сериозен зелдвилец, пък и не беше самохвалко. В онзи край той се чувствуваше като у дома си; майка му забеляза това и го пущаше на драго сърце да ходи там; тя и не подозираше, че преди още да ѝ мине подобна мисъл през ума, той вече си е намерил една сваястна девойка и че според него тя отговаря напълно на образа, който майка му бе обрисувала. Когато научи за това, госпожа Амрайн се разтревожи и побърза да разбере коя е тази мома, но за нейна приятна изненада узна, че синът ѝ е на добър път; защото тя можеше само да похвали добрия му вкус и избора му, а също да се възхити на непомрачената радост и вяност, с които той се бе привързал към избраната девойка; сега госпожа Регула се почувствува освободена от всяко по-нататъшно задължение да прилага строги възпитателни мерки и да си служи с хитрини.

Но едва тя беше избягнала благополучно тази опасност, и се появи друга, която заплашваше да стане още по-страшна и която отново даде възможност на госпожа Регула да изпита мъдростта си.

Беше настъпило времето, когато Фриц, синът ѝ, започна да се занимава с политика и това го привличаше повече от всичко друго да общува със съгражданите си. Фриц беше либерален младеж понеже беше млад и разумен, освен това съвестта му беше спокойна, защото изпълняваше всичките си лични задължения, а от майка си беше наследил чувство за хумор. Въпреки че според обикновените повърхностни понятия можеше да се помисли, че госпожа Амрайн има аристократични схващания, защото презираше повечето хора, между които живееше, това не беше вярно, тъй като по-възвишено и по-благородно от презрението е уважението към целия свят изобщо. Свободолюбивият човек вярва, че той, както и целият свят, са способни да извършат нещо добро и знае, че трябва мъжествено да се застъпва за това, докато покорството и консерватизмът почиват върху нерешителност и тесногърдие. А тези две качества мъчно могат да се съчетаят с истинската мъжественост. Преди хиляда години бе започнала епохата, когато за истински герой и рицар се смяташе само онзи, който беше същевременно и благочестив християнин; защото по

онова време хуманност и просвета имаше само в християнството. Днес можем да кажем: може да си смел и решителен колкото си щещ, ако не си свободолюбив, не си истински мъж. А след като веднъж вече се бе излъгала така горчиво в съпруга си, госпожа Регула бе възприела прекалено строги правила за мъжките добродетели, в които не биваше да липсва здраво и сигурно свободолюбие. Впрочем по времето, когато я ухажваше, мъжът ѝ блестеше с обаянието на младежкия си радикализъм, към който той, разбира се, се отнасяше като чирак, комуто за пръв път са дали да поправа сребърен джобен часовник.

Независимо от тези си разбирания обаче тя бе родом от един кантон, където от незапомнени времена всички бяха свободолюбиви, и с течение на времето при всеки удобен случай онзи край се бе проявявал като енергично, дейно и неизменно буржоазно гнездо; затова, щом станеше дума, че еди-къде си някои казали или извършили нещо консервативно, те веднага вдигаха цялата околност на крак и изразяваха шумно негодуването си. Затова, наложеше ли се да си състави мнение по някой въпрос, госпожа Амрайн не се вслушваше в това, което казваха зелдвилци, а възприемаше онова, което говореха хората от нейния роден край, и съобразяваше становището си с техните схващания.

Тези основания бяха достатъчни за Фриц да стане добър либерал, без сам много да се бе задълбочавал по въпроса. Що се отнасяше до следващата, опасност за разпалените политикани — която се появява там, където има свобода на словото и законните деяния и където хората сами са си господари, — а именно опасността да станат безделници и да киснат по кръчмите, тази опасност беше все пак по-голяма в Зелдвила, отколкото на други места в Швейцария, където, както навсякъде по стария свят, все още се държи на стария ориенталски обичай да се разискват и предъвкват най-важните работи в отпуснато, полузадрямало състояние край извора на насладата — тоест край пълните бъчви. И все пак не би трябвало да бъде така; защото да изпиеш чаша хубаво вино в приятна тишина, е цел, награда или плод на усилия, възнаграждение и — ако се вземе в по-дълбок смисъл — упражняването на политическите права в същност е само едно средство да се стигне до тази цел. Впрочем тази опасност не заплашваше Фриц нищото той беше вече твърде много привикнал към труд и порядък, пък и най-малко в Зелдвила го блазнеше да подражава

на другите. За него съществуваше по-голяма опасност да стане бърбْرِивец и самохвалко, който повтаря все едно и също и обича сам да се слуша да говори; защото в младежките ни години нищо не ни подвежда така лесно към бърбْرِивост и самохвалство, както живото чувство към принципи и мнения, които можем да излагаме без задрЪжка, тъй като те са общополезни и засягат общото благо.

Но когато той действително започна и ден и нощ да говори за политика, да предЪвква вечно едно и също, да се опиянява по детински от собствените си необосновани твърдения и да си мисли, че всичко трябва да върви така, както сам той го твърди и желае, майка му съвсем неочаквано му каза само един-единствен път — тъкмо когато се бе разгорещил:

— Какви са тези празни приказки и това политиканствуване? Не искам да ги слушам! Ако не можеш да се откажеш от тях, излез на улицата или върви в крЪчмата! Тук в кЪщи не искам да вдигаш такава врява!

Тези думи бяха казани тъкмо навреме; прекЪснат посред речта си, Фриц остана слисан и не знаеше какво да отговори. Излезе навЪн и докато размишляваше над това странно събитие, почувствува, че потЪва от срам, така че почти половин час след тази случка се обля цял в червенина. Но от този миг той беше окончателно излекуван и свикна да оправя политиката с малко думи и повече мислене; така добре го бе засегнал единственият упрек, изречен от женска уста, че е дърдорко и празен политикан.

Затова пък третата опасност, тъкмо обратна на първите две — да пропадне поради зле насочената си енергия, се оказа толкова по-голяма. Колкото и непостоянни да бяха иначе зелдвилци в политическите си настроения, толкова по-упорито участвуваха те във всички доброволчески отряди и подкрепления, които отиваха да подпомогнат съмишлениците им в други кантони: когато се касаеше да свалят насила някой омразен режим в съседно място, да сплашат някое слабо мнозинство или да се притекат с оръжие на помощ на някое дръзко и непокорно малцинство, тогава всеки път — независимо от преобладаващото настроение в града — от Зелдвила редовно трЪгваше отряд въорЪжени хора към размирното място, било по глухи пътеки в потайна доба, било по широкия път посред бял ден — според това кой път им се струваше по-чист. Защото за тях нямаше по-приятно

развлечение от това при хубаво време да обикалят няколко дни из страната, на групи по шестдесет-седемдесет души, въоръжени с точни пушки и добре запасени с тежки и опасни оловни куршуми и сребърни талери; с помощта на последните те добре си похапваха и попийваха в окупираните кръчми и с чаша в ръка, вдигайки силна врява, се чукаха с други подкрепления, които също така гледаха повече или по-малко сериозно на нещата. Тъй като законът и необузданото своеволие, договорните задължения и първичните природни инстинкти, установеният ред и революционният дух — всички тези неща вкупом образуват живота и го тласкат напред, срещу това нямаше какво да се възрази, освен да се каже: „Внимавайте какви ги вършите!“ Сега обаче зелдвилци бяха разбрали вече собствената си орисия: а именно, че при походите си пристигаха или твърде рано, или твърде късно, и то на погрешно място, че въобще не се стигаше до пукотевица извън няколкото патрона, изстреляни за удоволствие във въздуха на връщане по пътя, по който тръгваха след дълги увещания и солидно пиене. Но това им стигаше: те бяха, така да се каже, участвували в събитието и в страната се говореше, че и зелдвилци са излезли на поход, добре стегнати, по войнишки, истински мъже, със заредени пушки и златни часовници в джобовете.

Когато Фриц Амрайн чу за първи път за такъв поход, след като възрастта му позволяваше да върви с доброволците, веднага изтича в къщи — беше крайно време, защото отрядът вече се готвеше да се отправи на път, а пък се касаеше за едно добро дело. У дома той облече най-хубавите си дрехи, взе достатъчно пари, закачи патрондаша и грабна грижливо поддържаната си пехотинска пушка; понеже беше вече редовен и як флангови запасняк, и през ум не му минаваше да се перчи с някоя скъпа и точна пушка, с която не би знаел как да борави, а леката си пушка той можеше да пълни и изстрелва сръчно и бързо, щом зърнеше неприятеля. Изпълнен с копнеж, той не виждаше вече нищо друго във въображението си освен последния хълм, последния ъгъл на улицата, зад който, щом кривне, ще съзре омразния враг и веднага ще се вдигне пукотевица и престрелка.

Той не взе почти никакъв багаж със себе си и веднага се сбoguва с майка си, която го гледаше ядосано, с разтуптяно сърце, но все пак не каза нищо.

— Сбогом! — каза той. — Утре или най-късно вдругиден ще бъдем пак тук!

И тръгна, без дори да ѝ подаде ръка, сякаш отива само до каменоломната да нагледа работниците. Тя го остави да тръгне, без да му каже нещо, тъй като беше против разбиранията ѝ да спре хубавото момче от тази първа проява на храброст, преди времето и опитът сами да му дадат добър урок. През прозореца обаче тя благосклонно го проследи с очи, докато той вървеше бодро и весело по пътя. Не отиде дори до прозореца, а застана сред стаята и го гледаше оттам. Впрочем тя самата беше смела по природа и не изпитваше никаква особена тревога, още повече, че добре знаеше как обикновено завършват тези зелдвилски походи.

И наистина Фриц се завърна още рано сутринта на следния ден и се промъкна доста засрамен в къщи. Беше изморен, недоспал, изтощен от пиянство и в лошо настроение, без да бе преживял или свършил нещо; само дето беше съсипал хубавите си дрехи от безцелното скитане и бе изпразнил кесията си.

Майка му забеляза това, но видя също така, че той не постъпи като другите, които през това време едва-едва се домъкваха на групи — вместо да смени набързо дрехите си, да вземе пари и да отиде в кръчмата, за да разискава несполучливия поход, подкрепяйки се с ядене и пиене след изморителното безделничене, той поспа един час, а след това мълчаливо отиде да си гледа работата; тогава сърцето ѝ се зарадва и тя си каза, че синът ѝ сигурно сам ще разбере каква е ползата от всичко това.

Едва измина половин година, когато за зелдвилци отново се яви случай да се отправят на поход, този път в друга посока, и те пак тръгнаха. Трябваше да бъде свалено едно съседно правителство, което се крепеше върху съвсем малко мнозинство от благочестиви селяни — добри католици. Тъй като обаче тези селяни проявяваха благочестивите се убеждения и политическите си възгледи също така практично, бодро и ревностно и при изборите бяха също така единни и готови за бой, както и просветените им противници, последните изгубиха търпение и обхванати от силен гняв, решиха чрез внезапно нападение да покажат на ония тъпацы кой е господар в страната, още повече че много съмишленици от околните кантони им бяха обещали подкрепления като че ли един чироз може да стане на шаран, като му

отхапеш главата и го наречеш шаран! Но в дни на преломи, когато във въздуха се носи нов дух, старата черупка на правото, с което сме свикнали, няма вече никаква стойност, тъй като ядката е изпаднала, а новото право съзнание трябва тепърва да се възприеме и човек да привикне към него, „за да пребъде законът“, тоест да трае дотогава докато живее и трае новият дух, за да остарее и той на свой ред, та тълкуванията и споровете около черупката на правото да започнат наново. Когато по навик няколко десетки зелдвилци отново се събраха и цялата храбра дружинка се готвеше да тръгне на поход, за да помогне на омразното съседно правителство по-бързо да слезе от власт, госпожа Регел Амрайн беше в добро настроение, тъй като смяташе, че този път въоръжените политикани много се мамят, ако си мислят, че синът ѝ ще тръгне с тях; защото досегашният ѝ опит беше показал, че една-единствена поука е достатъчна да смири буйната му кръв; следователно сега няма и през ум да му мине да върви с тях. Но виж ти! Фриц се прибра неочаквано в къщи по време, когато тя смяташе, че е на работа, изчетка грижливо здравите си делнични дрехи, мушна в чантата си четката и някои необходими за поход неща, както и малко бельо, преметна я през рамо и я кръстоса с добре натъпкания патрондаш; след това взе отново пушката си, наведе я надолу като за поход и дръпна няколко пъти с палец петлето, за да изпита пружината му.

— Този път — рече той — ще подхванем по-другояче работата. Сбогом!

И така той тръгна, без майка му да го спира; и този път ѝ беше невъзможно да попречи на намеренията му, тъй като видя, че той взема работата сериозно. Макар и обзета от внезапна тревога и пребледняла за миг, тя все пак със задоволство забеляза неговата непоколебимост.

Зелдвилската дружина се завърна на следния ден по стария си навик — без дори да узнае какво се е случило на бойното поле; защото, когато пресякоха границата и изминаха известно разстояние, зелдвилци видяха, че тази малка страна е твърде неспокойна — селяните бяха настръхнали, виждайки на своя територия въоръжени хора като по времето на юмручното право. Те обаче не възпрепятстваха нашествениците, а само се трупаха по пътищата и ги гледаха подигравателно, сякаш искаха да кажат, че засега са готови да ги пуснат да се поразходят навътре из страната, но на връщане ще

ги поогледат по-отблизо. На зелдвилци тази работа се видя съмнителна и затова решиха да изчакат пристигането на другите обещани подкрепления, греди да продължат нататък. Когато обаче тези подкрепления не дойдоха и се разнесе слух, че опитът за преврат е пропаднал и всичко се е разминало благополучно, те най-после си тръгнаха обратно с изключение на Фриц Амрайн, който, заинатен, се раздели предизвикателно от тях и прекосявайки вражеската страна, се упъти към столицата. Докато спътниците му гуляеха и бърбеха, той бе поразпитал наоколо и бе узнал, че група младежи от родното място на майка му ще пристигнат на няколко часа път оттук. Реши да ги потърси и вървейки бързо и безгрижно по пътя си, действително успя да ги намери без никакво преমেждие. След това всички заедно незабелязано продължиха напред. Обаче сметките им излязоха криви: поради някои благоприятни случайности онова разклатено правителство се беше закрепilo и щом пролича, че работите явно се развиват натам, всички селяни се събраха заедно, юрнаха се към столицата, изпревариха доброволците и им пресякоха пътя, така че, преди още да достигнат до града, Фриц и другарите му попаднаха между две огромни тълпи въоръжени селяни. И понеже твърдо бяха решили да си пробият път със сила, веднага се завърза бой. Така Фриц се озова пред тези враждебни селяни в този чужд край и докато пълнеше пушката си, стреляше и отново я пълнеше, черковните камбанарии бушуваха и ревяха заради дръзкото нашествие, сякаш камбаните оплакваха мъката на оскърбената земя. На която и страна да се насочеше малкият отряд, селяните с викове отстъпваха на известно разстояние, защото в същност годните за служба мъже, облечени във военна униформа, бяха вече повикани в града, така че тълпата, която беше застанала срещу нападателите, се състоеше главно от стари хора или от съвсем млади, още незрели юноши, насърчавани от свещеници, клисари, та дори и от жени. Въпреки това обаче се тълпяха все по-нагъсто и едва след като някои от тях бяха ранени, именно този тъмен пояс от изплашени стари хора, жени и свещеници, които, събрани вкупом, се наричаха опълчение, възропта заради разгневената и поругана земя, а над цялата суматоха камбаните изливаха проглушително гнева си и го разнасяха надалеч из околността. Заплашителният пояс се затягаше все повече и повече около сражаващите се партизанстващи зелдвилци; някои по-смели и

опитни старци излязоха напред и не след дълго отрядът беше пленен. Направо се предадоха, щом видяха, че тук всичко живо е срещу тях. Когато в редовна война врагът плени някого, това е зла участ, както всяко друго случайно нещастие, и не е унижително за един мъж; но да бъдеш пленен от съотечествениците си като безчинстващ политически противник, е по-унижително и обидно от всичко друго на света. Едва бяха обезоръжени и обкръжени от народа, и от всички страни започнаха да се сипят всевъзможни почетни титли върху им: размирници, бандити, разбойници, негодници — това бяха най-меките възгласи, които чуваха наоколо си. Освен това взеха да ги разглеждат отпред и отзад като диви зверове и щом по дрехите и държането им разбраха, че са от добри семейства, селяните сякаш още повече се озлобиха, че такива хора могат да вършат подобни щуротии.

Не им оставаше нищо друго, освен да стоят или да вървят където и както им заповядваха — ту тук, ту там, по угодата на многоглавия суверенен господар, чиито права те бяха искали да отнемат. И ето сега той упражняваше тези свои права нашироко, а не липсваха и юмруци и плесници, когато господа пленниците проявяваха инак или не искаха да се подчиняват. Всеки им четеше по някоя нотация:

— Да си бяхте седели у дома, нямаше да трябва сега да ни се подчинявате. Кой ви е повикал тук? Нали вие искахте да ни управлявате, сега пък ние ще ви управляваме, хаймани такива! Колко ви плащат за тая работа, каква плата взимате за войниклъка си? Къде ви е военната каса, къде ви е генералът? Имате ли обичай често да излизате без тръбач, така тихомълком? Или сте изпратили обратно тръбача си, за да разгласи победата ви? Да не сте смятали, че въздухът в нашата страна е по-лош от вашия, та сте дошли да го проверите с оловни куршуми? Закусили ли сте вече, господа? Или ще почакате първо червеите да закусят с вас? Така ви се пада! Да не сте си мислили, че ние тук нямаме уредена държава, че не представляваме нищо в нашия малък край, та сте тръгнали на цели роти да се шляете нагоре-надолу, без да искате разрешение от някого?

Лисици ли смятахте да ловите или зайци? Добри федералисти сте вие, щом с пушка в ръка искате да ни отнемете правата! Благодарете сега на ония, дето са ви извикали тук; защото хубава попара ще има да сърбате! Междувременно можете да опитате гозбата в затвора ни — мнозинството се състои от стар корав грах, подлютен с

пипера на един наказателен закон за държавна измяна, който ни е винаги под ръка. А като полежите някоя и друга година, ще ви се разреши в чест на славното ви нахлуване в страната да се преборите и с малко сланина — това пък е малцинство, — но внимавайте да не си счупите зъбите с нея! Няма нищо по-хубаво от една приятна разходка, тя е полезна и за здравето особено когато човек няма постоянна работа и не се движи много. Но все пак трябва да внимаваш къде се разхождаш, защото е неучтиво да влезеш с шапка на глава в черква и да нахлуеш с пушка в ръка в една миролюбива държава! Да не би пък да сте си мислели, че ние не представляваме държава, защото държим все още на религията и имаме обичай да зачитаме свещениците си? На нас така ни харесва и ще си живеем толкова дълго в нашата страна, колкото и вие във вашата, зяпльовци такива, дете сега стоите и не знаете как да си помогнете!

Такива думи се носеха непрестанно около тях и словоохотливостта на победителите беше неизчерпаема, тъй като и те сами бяха вършили вече същото, за което обвиняваха сега противниците си, или пък бяха готови всеки миг да го сторят, стига само обстоятелствата и собствените им сили да им позволяваха — също както крадец излива най-красноречиво възмущението си, когато някой му задигне скъпоценност, която той сам е откраднал. Защото човек пренася естественото си животинско безсрамие направо в нравствената област и се държи така наивно, както кученцата по улицата, вярвайки твърдо в правото на своя произвол, когато той му носи полза. Щат не щат, пленените четници трябваше да понасят всичко и само внимаваха да не би с нещо да предизвикат победителите си, та да си навлекат и някое телесно наказание. Това беше единственото, което можеха да сторят; по-възрастните и по-опитните измежду тях понасяха сполетялото ги зло с колкото се може повече хумор, защото предвиждаха, че работата няма да стане толкова опасна, колкото изглеждаше.

Мнозина от тях си запомняха по някое ругаещо селянче, което бе идвало да купи на вересия коса или крина детелиново семе от собствения им дюкян и още им дължеше пари, като си правеха сметка да му се отплатят с лихва за хапливите му подигравки; а когато селянчето доловеше такъв поглед и познаеше човека, не спираше веднага ругатните си, но незабелязано преместваше очи и насочваше

думите си към другиго в тълпата и постепенно се оттегляше в позадните редици; така весело и странно се преплитат една в друга човешките слабости. Фриц Амрайн обаче беше крайно смазан и унил. Двама-трима от другарите му бяха паднали в боя и лежаха още там; други бяха ранени и той виждаше земята наоколо си почервеняла от кръв; бяха му взели пушката и чантата; отвсякъде го заобикаляха заплашителни лица. И тогава той внезапно се пробуди от необмислената си трескава възбуда: изличен и потъмнял беше слънчевият блясък на веселия боен ден, заглъхнал беше бодрият пукот на изстрелите, стихнала беше приятната музика на краткия боен шум. Когато най-после властите и по-солидните местни хора излязоха от бъркотията и започнаха сухо и делово да разпределят и отвеждат пленените, той изпита чувството на ученик, който ненадейно е бил разтърсен и изпратен в карцер от омразния училищен директор и по този начин е бил изтръгнат от радостната възбуда и палавост, които е смятал, че са напълно редни и ще траят вечно; а сега му се струва, че всичко е загубено и че е настъпил краят на света. Той се срамуваше, без сам да знае от кого, презираше враговете си и все пак беше в техни ръце. Беше възхитен, когато тръгна срещу тях, а сега виждаше, че те във всяко отношение са в правото си; защото дори тяхната ограниченост или глупост беше тяхна законна собственост и никой не можеше да им наложи никаква друга сила освен силата на успеха, който бе изменил на зелдвилци. Възбудените и озлобени лица на всички тези възрастни и набръчкани селяни, които се перчеха с леко спечелената си победа, изпъкваха със странна яснота пред очите му в полумрака на неговото отчаяние; навсякъде, откъдето го караха, той срещаше все нови и нови лица, които никога не беше виждал, които не виждаше поотделно и въобще не искаше да види и които въпреки това ясно и отчетливо се запечатваха в съзнанието му, сякаш бяха укори, обиди и присъди. Колкото повече върволицата пленници приближаваше града, толкова по-оживено ставаше наоколо; самият град беше пълен с войници и въоръжени селяни, които се тълпяха около наново укрепналото правителство. Прекараха пленниците през града, за да направят триумфа му по-бляскав. От опозицията, която до вчера още беше така силна, че можеше да се бори за властта и вършеше всичко, което й се щеше, не се виждаше ни следа; това беше един съвсем друг, груб и съпротивляващ се свят, различен от този, който Фриц си бе

въобразявал, и този свят си даваше вид, че е здраво установен и безспорен и сякаш сам се чудеше, че са могли да се съмняват в него и да го нападнат. Защото всеки играе както му свирят, а когато много хора заедно си въобразят нещо, тяхната измислица се раздува до безкрайност във въображението им. Най-после настаниха пленниците в градския затвор и в други сгради, натъпкани с подобни луди глави; така Фриц също се намери зад решетките и естествено не можа да се завърне у дома със зелдвилците.

Заради несполучливия си поход завърналите се дома си отмъстиха, като веднага приписаха на победоносния враг най-отвратителната и безогледна жажда за мъст и всеки, който беше избягал, твърдеше със сигурност, че пленените ще бъдат разстреляни. Имаше хора, и то не съвсем глупави, които обаче повярваха напълно сериозно на тези измислици и повтаряха, че фанатизираните селяни завързвали заловените доброволци между две дъски и ги прерязвали с трион на две, а някои от тях дори разпъвали на кръст.

Госпожа Регула чу тези преувеличени истории и препалената мнителност спрямо врага веднага премахна половината от страха, който я бе обзел отначало; защото глупостта на хората винаги сама намалява влиянието им върху по-благоразумните и тогава това влияние става безвредно. Ако зелдвилци бяха изказали само опасения, че според военното право пленниците могат да бъдат разстреляни, тя щеше да се терзае в смъртна тревога; но когато казаха, че те били прерязани на две или разпънати на кръст, тя се усъмни и в първото твърдение. Скоро получи кратко писмо от сина си, в което той ѝ пишеше, че наистина е тикнат в затвора и я молеше веднага да внесе пари за поръчителство, срещу което щели да го пуснат на свобода. Вече няколко души от другарите му били освободени по този начин. Победоносното правителство беше в големи парични затруднения и по този начин си набавяше някои извънредни доходи, които му бяха добре дошли, защото след това щеше да превърне депозираните за поръчителството суми в глоби от същия размер. Доволна, госпожа Амрайн мушна писмото в пазвата си и започна спокойно да събира и натъкмява нужните средства, без да се припира; така измина около седмица, докато тя започна да се стяга за път. Тогава дойде второ писмо — на сина ѝ се бе удала възможност да го изпрати тайно у дома си — и в него той я заклинаше да побърза, защото му било съвсем

непоносимо да се чувствува до такава степен под властта на тези омразни хора. Били ги заключили като диви зверове, без чист въздух, без движение и трябвало всички заедно да ядат овесена каша и грах от едно и също ведро с дървени лъжици. Тогава тя се позасмя, отложи тръгването си с няколко дни и едва след като окошареният деен момък излежа две пълни седмици, тя нае кола, взе парите за откупа, чисто бельо и хубави дрехи и тръгна на път. Но когато пристигна, тя узна, че ще бъде дадена амнистия за всички освен за изтъкнатите главатарии на заговора и особено за по-чуждите, тъй като нямали намерение да ги хранят напразно, а не очаквали вече да получат пари за тях. Тогава тя остана два-три дни в една странноприемница, готова всеки миг да освободи сина си, комуто впрочем не обръщаха много внимание поради младостта му. И действително амнистията беше обявена, тъй като този път, за да направи икономии, победилата партия последва верния принцип: да осъзнае силата си и да намери удовлетворение не в отмъщение и наказание, а в самата победа. Така най-после отчаяният Фриц намери майка си, която го чакаше пред портата на затвора. Тя го нахрани и напои, даде му да облече чисти дрехи и си замина заедно с него и със спасените пари за гаранцията.

Когато най-после се почувствува защитен и в пълна сигурност край майка си, той я попита защо го е оставила да лежи толкова дълго в затвора. Тя му отвърна кратко и, както му се стори, доста развеселено, че просто не е могла да събере по-рано парите. Той обаче знаеше твърде добре състоянието на работите ѝ и знаеше също така откъде тя може да потърси и получи средства. Затова не прие нейното оправдание и отново настоя на въпроса си. Тя му каза да бъде доволен, понеже, като е останал докрай в градския затвор, си е спечелил порядъчна сума пари и при това е имал възможност да добие полезен опит. Сигурно е имал доста свободно време да прехвърли някои разумни мисли през главата си.

— В края на краищата излиза, че ти нарочно си ме оставила да лежа в затвора — отвърна той и я изгледа учудено — и в майчиното си съзнание си присъдила, че съм си заслужил наказанието?

На това тя не отговори нищо в пътуващата кола, а само се разсмя високо и весело, както той никога досега не я беше виждал да се смее. Не знаеше какъв израз да придаде на лицето си и затова набърчи някак особено нос; тогава тя го прегърна и смеейки се още по-силно, го

целуна. Но той не каза нито дума повече и от този миг нататък наистина доказа, че действително е научил нещо в затвора.

Защото сега Фриц стана много по-сериозен и съсредоточен и никога не изпадна в изкушението да предизвика чрез някоя нередна или лекомислена постъпка властите, та по този начин да попадне в техни ръце — за свой позор и за ничия полза. Той не се зарече да не тръгва никога на поход, тъй като събитията не могат да се предвидят и никой не може да укроти кръвта си, когато се разбушува; но сега нямаше опасност да го обхване някаква случайна и необмислена жажда за нови войнствени прояви. Въобще тази преживелица така подействува на младия човек, че той сякаш с удвоени способности напредна във всяко отношение и едва двадесетгодишен, съвсем по мъжки почна да ръководи предприятието. Тогава и госпожа Амрайн му доведе младата жена, която той си бе пожелал, и след като изтече една година и той имаше вече едно хубаво малко момченце, беше все още жизнерадостен и безгрижен, но затова пък толкова по-сериозен и предпазлив в грижливо подготвените си сделки; жена му беше също весела, засмяна и винаги в добро настроение, защото в този дом се чувствуваше извънредно приятно и отлично се разбираше със свекърва си, макар да беше различна от нея — беше също добросърдечна, но с по-друг нрав.

Така възпитателното дело на госпожа Регула изглеждаше увенчано с отличен успех и тя можеше спокойно да гледа към бъдещето. Защото и двамата си по-големи синове, макар и лениви по природа, но все пак добродушни, тя бе изтикала горе-долу заедно с трудолюбивия Фриц и когато те израснаха, тя бе проявила предвидливост и ги беше дала да учат в други градове, където те останаха и там изградиха бъдещия си живот като малко по-отпуснати, но порядъчни хора, за които и занапред щеше да има да се каже толкова малко, колкото за живота им дотогава.

Фриц беше станал вече достоен глава на семейство, но се наложи майка му да се намеси още веднъж и да го поучи, и то за една работа, за която много по-простички майки малко биха се загрижили. Синът ѝ беше женен вече от близо две години, когато кантонът, към който спадаше Зелдвила, трябваше отново да си избере висше законодателно събрание и затова трябваше да се насрочат изборите, които се провеждаха през четири години; в тях се избираха и органите на

изпълнителната и съдебната власт. При последните общи избори Фриц още не бе имал право на глас и сега за пръв път щеше да участва в избори. Но в страната цареше голямо политическо затишие. Противоречията бяха изгладени донякъде и партиите се бяха пригодили една към друга; във всички бюра и службици работеха усърдно, кастреха старите сухи клони в законника и старателно пишеха нови наредби — и добри, и лоши, планираха обществени строежи, упражняваха се да управляват умело, без прибързаност, но и без педантизъм, стремяха се да използват всеки за онази работа, от която разбираше най-много и на която служеше вярно; и накрая се мъчеха да бъдат учтиви и справедливи към всеки, който посвоему имаше добри намерения и не беше насилник или зложелател. Всичко това беше крайно скучно за зелдвилци, тъй като при такова притихнало положение нямаше никакво вълнение. А избори без вълнение, без сплетни и козни, без бурни колебания и преломи не бяха никакви избори за тях; така този път в Зелдвила се смяташе несъмнено за лош тон дори да говориш за изборите; затова пък зелдвилци се правеха на много заети с изграждането на една голяма акционерна пивоварна и засаждането на акционерни ниви с хмел, тъй като из един път у тях се бе породила мисълта, че една внушителна бирария с хубави обширни изби, със зали и тераси ще даде нов подем на града, ще го прослави и ще привлече много гости отвън. Фриц Амрайн не вземаше участие в тези амбициозни кроежи, не го беше много еня и за изборите, макар че преди четири години бе мечтал да участва в тях. Мислеше си, че щом всичко в страната върви както трябва, няма причина да се занимава с обществени работи и че машината няма да спре, ако той не отиде да гласува. Беше му просто неудобно да седи в такъв хубав ден в черквата с неколцина възрастни хора; в същност, ако вникнеше човек, се виждаше, че тазгодишните избори като че ли носеха някаква лека следа от смешна еснафщина, тъй като представляваха едно съвсем мирно и редовно изпълнение на гражданските задължения. Фриц не отбягваше от задълженията си, но подобно на всички млади хора мразеше по-маловажните задължения, които ни принуждават по неподходящо време да обличаме официални дрехи, да слагаме по-хубава шапка и да отиваме на някое крайно скучно или тъжно място, като например на кръщение, на гробищата или в съдебната зала. Госпожа Амрайн обаче смяташе, че именно това

становище, което зелдвилци бяха възприели сега, е безсрамно и възмутително и тъкмо защото всеки се дърпаше от изборите, тя двойно повече желаше синът ѝ да отиде да гласува. За тази цел тя се прикри зад гърба на жена му и настоя тя да придума Фриц да отиде в деня на изборите на събранието, както е редно, и да даде гласа си за някой способен човек, па ако ще да бъде единственият избирател. Дали младата булка не бе проявила нужното красноречие по един въпрос, който твърде малко я засягаше, или пък младият мъж нямаше намерение да си отхранва и отглежда нова възпитателка в собствения дом — както и да е, същата сутрин той отиде още от ранни зори в каменоломната и под топлите лъчи на майското слънце се труди така усърдно и сериозно, сякаш него ден трябваше да свърши всичката работа на света и сякаш след това слънцето никога вече нямаше да изгрее. Като научи за това, майка му кипна. Беше си наумила, че той на всяка цена трябва да отиде да гласува в черквата. Нави на кок лъскавите си все още черни плитки, сложи върху тях широкопола сламена шапка, взе в ръка дрехата и шапката на Фриц и бързо мина през града, като се запъти към голямата каменоломна, разположена на хълма. Когато се изкачваше по дългия лъкатушен коларски път, по който извозваха камъните, тя видя колко дълбоко в планината се беше врязала за тези двадесет години кариерата и набързо пресметна стойността на това добро, солидно наследство, което сама беше придобила и успяла да задържи. По разните тераси чукаха множество работници, които Фриц отдавна вече ръководеше сам, без надзирател, а най-горе, където зелените буки се извисяваха над прясно изсечените бели скали, по снежнобялата риза тя позна и самия него — беше махнал жилетката и дрехата си и с неколцина работника бяха събрали глави над нещо. В същото време я видяха и от кариерата и ѝ извикаха да се пази. Тя се сгуши под една скала и веднага след това в настъпилото затишие последва силен взрив и купища малки камъни и пръст заваляха наоколо ѝ.

„Сигурно си мисли — каза си тя, — че бог знае какво геройство върши, като вдига камъни във въздуха, вместо да изпълни дълга си като гражданин!“

Когато стигна задъхана горе, Фриц хвърли бегъл поглед към шапката и дрехата, които тя носеше, престори се, че не я забелязва и продължи усърдно да разглежда дупките, които току-що беше взривил,

и да измерва нещо с метъра си. Но понеже не можеше по-дълго да се прави, че не я вижда, той каза:

— Добър ден, майко! На разходка ли си тръгнала? Времето е много приятно! — и понечи да отмине нататък.

Тя обаче го хвана за ръка, отведе го малко настрани и му каза:

— Ето, донесох ти дрехата и шапката, бъди така добър и иди на изборите! Истински позор е никой от града да не отиде!

— Само това липсваше! — отвърна нетърпеливо Фриц. — При това хубаво време да отида да скучая в черквата и да предлагам на тоя и на оня бюлетини! Сигурно и за следобеда си измислила някое погребение, на което ще трябва да се завлека, та да си пропиляя целия ден! Че вие, жените, постоянно ни пращате по кръщенета и погребения — виж, това мога да разбера; но че сте се загрижили толкова много за политиката, това е нещо съвсем ново за мен!

— Достатъчно срамно е — каза тя, — че жените трябва да ви напомнят да вършите това, което е редно, за което сте се клели и което е ваш дълг!

— Е, чак пък толкова! — отговори Фриц. — Да не би да пропадне държавата, ако отиде един човек по-малко. И откога стана необходимо аз да участвувам във всичко?

— Не от скромност говориш така — каза майката, — а по-скоро от прикрито високомерие! Вие всички си мислите, че трябва да присъствувате само когато вас ви засяга нещо, и понеже презирате обичайния мирен ход на нещата, се смятате за прекалено важни да участвувате в изборите.

— Смешно е в същност само аз да отида — рече Фриц. — Всички ще ме видят, че отивам там, дето ще срещна само църковните мишки!

Но госпожа Амрайн не отстъпи и отвърна:

— Не е достатъчно само да не правиш това, което намираш смешно у зелдвилци! Трябва, напротив, да вършиш именно онова, което те смятат за смешно; защото можеш да бъдеш сигурен, че каквото се вижда смешно на ония магарета, в същност е добро и разумно! Птиците се познават по перата, а зелдвилци по ония неща, които те намират за смешни. При всякакви дребни поводи, при всички скандали, суетни развлечения и щуротии, при всички кръщавки и годявки те се стараят да бъдат съвсем точни, но веднъж на четири

години да се явят навреме и в пълен състав на изборите, върху които почива целият наш обществен живот и управлението ни — това било скучно, непоносимо и смешно! Това, значи, зависи от благоразположението и удобството на всекиго, който непрестанно крещи за правата си, но щом тези права позамиришат малко и на задължение, той веднага гледа да не упражнява никакви права! Как искате вие да представлявате свободна държава, като ви мързи веднъж на четири години да жертвувате и половин ден, за да засвидетелствувате поне малко внимание и да изкажете задоволството или недоволството си от правителството, което сте избрали съгласно конституцията? Не казвайте, че когато трябва, винаги сте на поста си! Онзи, който е на поста си само когато това го забавлява и гъделичка честолюбието му, все един ден ще пренебрегне дълга си и когато най-малко очаква, именно тогава ще го изиграят.

Както всеки работник е заслужил възнаграждението си, така заслужава награда и онзи, който работи за благо на страната и се грижи за нейните обществени дела, тъй като институциите и законите засягат най-дълбоко всеки дом. Дори и най-повърхностната любезност и учтивост спрямо хората, на които е поверено управлението, изискват поне на този ден да се явите целокупно, та да видят и те, че не висят във въздуха, че има на кого да се опрат. Благоприличието пред съседите и примерът, който даваме на децата си, също така изискват този акт да бъде извършен с тежест и достойнство. А тъкмо тогава тези герои — същите, които всеки ден във всичко спазват най-голяма точност — намират, че е неудобно и смешно да отидат на изборите, за да не прекъснат играта си на кегли или някое празно и нелепо забавление.

А какво ще стане, ако всички органи на властта, огорчени от такава неучтивост, си вдигнат внезапно партакешите и подадат оставка? Не казвай, че такава неща не може никога да се случи! То винаги е възможно и тогава господаруването ви ще се стопи като масло на слънце; защото само като се създават добри привички, като се спазва ред, като се сменят редовно правителствата или им се даде пълно доверие, може да използвате или изявявате в мирно време върховната си власт. Да не се показваш никъде, е, меко казано, крайно изопачено изявяване и използване на вашето самовластие. И защо? Защото така ви се харесвало!

Не ми се сърди, това са детински размишления и женски прищевки, но вие се заблуждавате, ако смятате, че това поведение ви прилича. Сами се облажавате, че имате спокойствие и мир, а за да изглежда, че обществените работи вървят зле — въпреки че няма какво да възразите срещу тях и си дрънкате ей така за всеки случай, — не ходите да гласувате; вие предоставяте тази работа на нощните пазачи, за да можете при случай, както казах, да нададете вик от вашата родна Зелдвила, че общинската власт не може да пусне корени всред народа. Но това е долно; и добре, че могъществото ви не се простира отвъд стените на този разпуснат град!

— Вие, та вие! — възкликна раздражено Фриц. — Какво общо имам аз с тези хора? Какво ме засяга мен, ако те имат такива жалки хрумвания и подбуди?

— Е, добре — извика госпожа Регел, — тогава не се дръж като тях, а иди на изборите!

— За да кажат хората — възрази усмихнато синът й, — че единственият зелдвилец, който е отишъл на изборите, е бил изпратен от жените, нали?

Госпожа Амрайн сложи ръка на рамото му и каза:

— Ако кажат, че майка ти те е пратила, това няма да те посрами, а за мен ще бъде чест, че едно такова порядъчно момче се е съгласило да послуша майка си. Аз наистина ще се гордея с теб, а ти в края на краищата можеш да ми доставиш тази радост за мое удоволствие, нали така?

Фриц нямаше какво повече да възрази, облече дрехата и сложи градската си шапка. Когато слизаше с тази прекрасна жена надолу по планината, той каза:

— През целия си живот не съм те чувал да говориш толкова за политика, колкото сега, мамо! Не съм мислил, че си способна да държиш такива дълги речи!

Тя се разсмя, но след това му отвърна сериозно:

— Казах това не от политически съображения, а по-скоро като добра домакиня и майка. Ако ти нямаше вече жена и дете, може би въобще нямаше да ми мине през ум да те увещавам; но тъй като ми се вижда, че този дом, в който живеят хора от моята кръв, ще остане добре подреден и порядъчен, смятам, че спазването на истинската мярка във всичко в този дом ще бъде добра част от наследството, което

ще му оставя. Ако в една къща синовете навреме видят и научат как трябва да се уважават обществените работи, може би тъкмо това ще ги предпази от неуместни и безразсъдни лудории. Пък и ако те уважават едното и го вършат както трябва, тогава и с другото ще постъпват така. И затова, виждаш ли, аз действувах в края на краищата като добра и предвидлива баба; а хората сигурно ще кажат, че съм най-ужасната стара политиканка!

Вместо шест-седемстотин души в черквата Фриц завари едва ли петдесетина мъже; почти всички бяха селяни от околните чифлици, които гласуваха заедно със зелдвилци. И селяните можеха да бъдат шест пъти повече на брой; но тъй като онези, които не бяха дошли, действително се трудеха с пот на чело по полето, то отсъствието им се дължеше по-скоро на простодушна необмисленост — като земеделци им се свидеше да прахосват хубавото време; и тъй като пътят дотук беше дълъг, присъствието на тези, които бяха дошли в черквата, беше още по-похвално. От самия град нямаше никой освен кмета, който ръководеше изборите, общинския писар, който водеше протокола, извън това нощния пазач и двама-трима бедняци, които нямаха пари, за да пият с веселите зелдвилци сутрешната си бира. Господин кметът обаче беше гостилничар, фалирал от преди години и оттогава продължаваше да държи гостилницата на името на жена си. Съгражданите му го подкрепяха щедро, понеже беше тъкмо човек, какъвто им се нравеше — умееше да говори големи приказки и като опитен гостилничар беше винаги на поста си при всички свадни. Но това, че той стоеше сега тук, облечен във висок сан, и председателствуваше изборите, беше един от ония грехове на зелдвилци, които с течение на времето се натрупваха дотогава, докато правителството ги уловеше натясно с някоя анкета. Селяните действително усещаха донякъде, че с този председател работата не е съвсем както трябва, но те бяха твърде мудни и пипкави, за да предприемат нещо срещу него. И така, когато Фриц пристигна, гостилничарят, подкрепен от трима-четирима съграждани, си бе опекар вече на бърза ръка работата. Фриц видя групичката честни селяни и се зарадва, че поне няма да бъде сам. Внезапно почувствува в себе си някакъв дух на предприемчивост: поиска веднага думата и оспори избора на председателя, тъй като той бил „фалирал и граждански мъртъв“^[2].

Това беше гръм от ясно небе. Лицето на видния гостилничар се промени и заприлича на лице на мъртвец, лежал заровен три хиляди години и сега възкръснал. Всички се обърнаха да видят смелия оратор; но работата беше толкова проста и ясна във всяко отношение, че никой не можа да каже ни гък; не можеше да се повдигне никакъв спор. Колкото по-нечувано и неочаквано беше това събитие, толкова по-понятно и естествено изглеждаше то сега; и колкото по-понятно и очевидно изглеждаше, толкова по-сърдити и възмутени бяха няколкото зелдвилци именно поради тази очевидност — сърдеха се на самите себе си, на младия Амрайн, на коварната пошлост на света, която се залавя за най-незначителното и най-близкото, за да събори силните и да обърне цялото положение наопаки. След като постоя като треснат няколко минути, през които не успя да измисли нищо, господин председателят-узурпатор само рече:

— Щом... Щом като имате възражения срещу моята личност... аз, разбира се, няма да се натрапвам... Затова моля почитаемото събрание да пристъпи към нов избор за председател и нека хората от изборното бюро раздадат съответните бюлетини...

— Вие въобще няма какво да предлагате тук, нито пък да давате нареждания на членовете на изборното бюро! — извика Фриц Амрайн и на големия общественик и кръчмар не му оставаше нищо друго, освен пак да приеме нечуваното като толкова очевидно и понятно — просто достигащо до пошлост, че без да каже ни дума повече, напусна черквата, последван от смаяния нощен пазач и другите нехранимайковци. Остана само писарят, за да продължи да води протокола; Фриц Амрайн пристъпи по-близо до него, за да го гледа в ръцете. Най-после обаче селяните се окопитиха от учудването си и използваха случая да приключат по-бързо с избора: вместо досегашните двама членове избраха двама енергични мъже от своя край. Те отдавна биха се радвали да ги видят в съвета, но зелдвилци не им даваха място. Този резултат обаче съвсем не влизаше в сметките на неявилите се зелдвилци — те си мислеха, че председателят и нощният пазач непременно ще изберат предишните две чучула, както беше уговорено в задната стаичка на кръчмата набързо, за някакъв си четвърт час. Затова колко учудени останаха те, когато, изплашени от изхвърления самозван председател, дойдоха тичешком на големи тълпи и видяха, че протоколът и резултатът от гласуването законно са

приключени. Усмивайки се спокойно, селяните се разотидоха; но на път към къщи Фриц Амрайн срещна разядосаните, смутени или злъчни погледи, които гражданите му хвърляха с присвити или широко облещени очи.

— Ха! — обаждаше се заканително някой.

— Охо! — заплашваше го друг.

За пръв път Фриц почувствува, че сега наистина има врагове, и то по-опасни от ония, срещу които бе тръгнал някога с олово и барут. Беше му ясно, че сега, след като безжалостно бе осъдил един двадесет години по-възрастен от него човек, той ще трябва още повече да се пази да не попадне в техния капан; така сега животът имаше за него съвсем различен облик, отколкото само до преди два часа. С тези тежки мисли той влезе в къщи и за да се поободри, искаше му се да попита майка си дали този обрат на нещата ѝ е приятен, тъй като тя самата го бе накарала да се впусне в това опасно приключение.

Когато влезе в пруста, майка му го посрещна, хвърли се разплакана на врата му и само можа да промълви:

— Баща ти се завърна! — Но тя видя, че тази новина го смуги и обърка повече от самата нея. Затова, притискайки го до себе си, тя бързо се съвзе и рече: — Той, няма да ни стори нищо лошо! Бъди любезен с него както подобава на един син!

Така внезапно нещата отново се бяха променили: само преди няколко минути, докато вървеше по улицата, му се струваше крайно опасно това, че целият град е вражески настроен към него; а ето сега — какво представляваше тази опасност пред опасността да застанеш внезапно срещу един баща, когото никога не си познавал и за когото знаеш само, че е суетен, буен и лекомислен, който на всичко отгоре двадесет години бе бродил по света и може да бъде бог знае какъв чудат и опасен съдружник.

— Отде идва? Какво иска? Как изглежда? Какво търси тук? — питаше Фриц, а майката отговори:

— Изглежда, че му е провървяло, сигурно е спечелил от нещо, та сега идва с такова изражение при нас, сякаш иска от обич да ни изяде! Изглежда чужд и недодялан, но си е все старият, веднага забелязах това.

Сега вече Фриц беше любопитен да го види и затова с уверена крачка се изкачи нагоре по стълбите, упътвайки се към всекидневната.

През това време майка му изтича през кухнята и като заобиколи, влезе почти едновременно с него в стаята, защото ѝ се струваше, че най-голямото тържество и най-добрата отплата за всичкия ѝ труд и мъка ще бъде да види как собственият ѝ син, когото сама беше възпитала, ще застане срещу мъжа ѝ. Когато Фриц отвори вратата и влезе в стаята, той видя един едър и пълен мъж, седнал до масата, и му се стори, че той самият би изглеждал така, ако беше двадесет години по-стар. Чужденецът беше облечен елегантно, но небрежно, във вида му имаше нещо спокойно и упорито, а погледът му блуждаеше. Той се изправи и изплашен видя младото си подобие — висок и изпъчен младеж, нито сантиметър по-нисък от него самия. Но около главата на младия човек се виеха гъсти руси къдри и докато очите му гледаха също така спокойно и упорито като тези на стария човек, младежът въпреки бликащата от него сила се изчерви от невинност и скромност. Когато старият го погледна с неловкото безсрамие на онези, които са преминали през много беди и патила, и рече:

— Значи, ти си моят син? — младежът сведе очи и отвърна:

— Да, а вие, значи, сте моят баща? Радвам се най-после да ви видя!

Тогава той любопитно вдигна нагоре очи и добродушно загледа стария. Когато бащата му подаде ръка и здраво разтърси неговата, за да се похвали с голямата си сила и енергия, и синът отвърна незабавно, като тъй крепко стисна десницата му, че силата премина обратно по ръката на стария и леко го раздруса. Но когато момъкът спокойно и благоприлично заведе стария мъж до стола му и ласкаво, но настойчиво го подкани да седне, завърналият се баща изпита някакво особено чувство: видя пред себе си едно твърде удачно себеподобие — това беше неговият собствен образ, но все пак доста различен от самия него. Госпожа Регула почти не обели дума и намери много умен изход от това положение — почете мъжа си по най-приятния за него начин, тоест нагости го богато и му наля от най-хубавото си вино, за да се похвали с него. Това облекчи малко неловкото положение, в което се намираще той, седнал между жена си и сина си, а възхвалата на хубавото вино му даде повод да изкаже предположението, че сигурно им е провървяло добре, както той вижда със задоволство; това пък даде повод на майка и син да преминат към подробни обяснения за имотното си състояние. Съпругата и синът не се мъчеха да бъдат

въздържани и боязливо да прикриват, а откровено му изложиха в какво положение се намират къщата и имуществата им. Фриц донесе търговските книги и други документи и му разясни нещата така разумно и ясно, че старият учудено облещи очи, като чу колко добре се ръководи предприятието и колко заможно е неговото семейство. Изпъчи гърди и каза:

— Та вие живеете отлично, много добре сте се справили, драго ми е да чуя това! Но и аз не идвам с празни ръце, и аз съм спечелил някой и друг пфениг, като съм се трудил прилежно и неуморно.

Той извади няколко менителници и кемер жълтици и ги хвърли на масата. Бяха все пак няколко хиляди гулдена или талера. Само че не ги бе спечелил една по една и сега благоразумно премълча, че беше докопал цялото това състояние наведнъж, по някаква щастлива случайност, след като дълго беше скитал из Североамериканските щати без пукната пара.

— Да вложим тези пари веднага в предприятието — рече той — и с общи усилия да продължим работата, защото, след като отново имам тази възможност, много ми се ще да се заловя за работа и да покажа какво мога на ония кучета, които на времето ме прогониха оттук.

Синът му обаче му наля спокойно още една чаша вино и каза:

— Татко, бих искал да ви посъветвам най-напред да си отпочинете и да отпуснете сърцето си. Дълговете ви отдавна са изплатени и вие можете да използвате парите си както ви се ще — така и така у дома няма да ви липсва нищо! Що се отнася обаче до предприятието, аз от малък изучих занаята и сега знам коя е била причината, за да не успеете на времето. А аз трябва да имам свобода на действия, ако не искаме предприятието отново да тръгне назад. Ако ви прави удоволствие сегиз-тогиз да помагате и да наблюдавате работата, това ще ви бъде достатъчно да се поразвличате. Не баща, а ангел небесен да бяхте, пак не бих ви приел за съдружник, защото не познавате работата и — простете ми моята неучтивост — не разбирате нищо от нея!

Тези думи раздразниха и смутиха стария и той не знаеше какво да отвърне; бяха казани съвсем твърдо и той си даде сметка, че синът му знае какво иска. Събра имането си и излезе да погледа какво има из града. Обиколи разни кръчми, но там местата бяха заети от едно ново

поколение, а неговите връстници отдавна бяха изчезнали в мрака. Освен това в Америка той бе придобил малко по-други навици. Беше свикнал да пие прав чашката си, за да може, без да губи време, да се впусне отново в устрема и в безмълвната гонитба на живота; ако сам не беше работил, то той поне бе наблюдавал усърдния и неуморен труд на другите; пък и се бе пошлифовал между американците, така че постоянното киснене по кръчмите и празните приказки не му допадаха вече. Почувствува, че ще му бъде по-добре в уютния му дом, отколкото в тези кръчми, и той неволно се върна отново в къщи, без да знае дали да остане там, или отново да тръгне по света. Влезе в стаята, която бяха отредили за него; там застарелият мъж хвърли обезсърчено имуществото си в един ъгъл, седна яздешком върху един стол, наведе голямата си кахърна глава на облегалката и горчиво заплака. Тогава жена му влезе в стаята, видя колко нещастен се чувствува той и изпита уважение към скръбта му. Но ведно с уважението се върна и любовта ѝ към него. Тя не му заговори, но до края на деня остана в стаята, подреди я така, че да му бъде по-удобно, и най-после седна мълчаливо с плетивото си до прозореца и едва тогава постепенно се завърза разговор между толкова дълго разделените съпрузи. Какво си приказваха — би било трудно да се каже, но и двамата се почувствуваха по-добре, а оттогава старият господин остави благовъзпитания си син да го напътствува и възпитава малко, макар и с известно закъснение — нито той се противеше, нито пък Фриц се прояви като лош син. Но това странно възпитание не продължи много дълго и старият все пак стана солиден и доверен съдружник в работата. От време на време си позволяваше някоя почивка или малки отклонения, без с това обаче да принесе вреда или да опетни с нещо цветущото си домашно огнище. Така живееха всички доволно и заможно и кръвта на госпожа Регула Амраин се чувствуваше така силно в този дом, че нямаше опасност за многобройните деца на Фриц да пропаднат. Дори и мъртва, тя лежеше гордо изпъната на смъртния си одър и никога в Зелдвила не бяха носили в черква такъв дълъг женски ковчег като този, в който лежеше трупът на тази благородна жена.

[1] Феаки — митичен народ, за който се говори в „Одисеята“. Феакте подели безгрижен, изпълнен с наслади живот. — Б.пр. ↑

[2] Според Цюрихската държавна конституция от 20 март 1831 г. фалиралите са нямали право нито да избират, нито да бъдат избирани.
— Б.а. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.